

обработки. Особое внимание уделено учету газет в электронной базе данных «Газеты. Новые поступления» на основе системы автоматизации библиотек ИРБИС. Определены перспективы развития и пути оптимизации процессов работы по наиболее целостному и полному обеспечению фонда газетными изданиями. Статья может заинтересовать специалистов в отрасли библиотечного дела, студентов, изучающих документоведение и библиотечное дело.

Ключевые слова: отдел газетных фондов, газета, новые поступления, экземпляр, база данных.

УДК 004.65:091 (02):929 Лучицький І. В.

Тетяна Мяскова,

канд. іст. наук, старш. наук. співробітник

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА ВАСИЛЬОВИЧА ЛУЧИЦЬКОГО ТА ІСТОРИЧНА ДОЛЯ ЙОГО ОСОБОВОЇ БІБЛІОТЕКИ

У статті розглянуто бібліотечну діяльність українського історика та громадсько-політичного діяча Івана Васильовича Лучицького. Акцентовано увагу на долі його особової бібліотеки, частина книг з якої зараз зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Ключові слова: Іван Васильович Лучицький, особова бібліотека, історико-книгознавча реконструкція.

Історичне книгознавство в останні десятиріччя приділяє значну увагу дослідженню історії створення та функціонування особових бібліотек видатних представників минулих епох. Багато з особових книгозбірень через певні історичні події не зберегли свою цілісність і були розпорочені, а іноді і втрачені назавжди для майбутніх поколінь. Тому вивчення історії формування особових зібрань, їх побутування впродовж століть, іноді в складі інших бібліотек, вводить до наукового обігу нові джерела, подає суттєво новий матеріал для вивчення історії України.

Метою статті є проведення комплексного аналізу бібліотечної діяльності Івана Васильовича Лучицького на основі вже існуючої джерельної бази, дослідження історії формування та побутування особової бібліотеки вченого, а також визначення тематичного та мовного складу документів з його особової книгозбірні, фрагмент якої сьогодні зберігається у фонді відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Для досягнення поставленої мети було досліджено стан і ступінь розкриття проблеми у вітчизняній та зарубіжній історіографії, виявлено визначальні чинники формування бібліотечного світогляду І. В. Лучицького та висвітлено основні напрями бібліотечної діяльності вченого, проаналізовано історичну долю та сучасний склад його особової бібліотеки.

Слід зазначити, що Іван Васильович Лучицький свого часу був дуже відомою постаттю не тільки у нашій країні, але й за кордоном. Вчений прославився перш за все як знавець середньовічної історії європейських країн, особливо дослідженням аграрних відносин у Франції перехідної доби від середньовіччя до капіталізму, оскільки між Україною та Францією здавна існували тісні економічні, культурні та наукові контакти. У цій державі і зараз вчені, які займаються дослідженням релігійних та земельних відносин Франції, звертаються до наукових здобутків І. В. Лучицького. Проте, незважаючи на світове визнання, ім'я професора Лучицького відоме в Україні небагато. Ще менш відоме прізвище його дружини Марії Вікторівни Лучицької – перекладачки, громадської діячки, видавця та справжньої берегині його особової бібліотеки.

Біографічна довідка. І. В. Лучицький (1845–1918) народився у м. Кам'янці-Подільському в дворянській родині, в сім'ї викладача стародавніх мов духовної семінарії. Після закінчення Кам'янець-Подільської чоловічої гімназії, 1862 р. став студентом історико-філологічного факультету Київського університету Св. Володимира. 1866 р. Іван Васильович закінчив університет, але залишився там стипендіатом для підготовки до професорського звання і почав займатися історією французького протестантизму. З 1870 р. – приват-доцент, а 1874 р. – доцент кафедри загальної (всесвітньої) історії Київського університету Св. Володимира. 1877 р., після захисту докторської дисертації на тему «Католическая лига и кальвинисты во Франции», Івана Васильовича обрано професором Київського університету Св. Володимира. Від 1894 р. він систематично їздив до Франції для роботи в архівах. У 1908 р. І. В. Лучицького було обрано членом-кореспондентом С.-Петербурзької академії наук, з 1913 р. – почесним членом Петербурзького університету. Наукова спадщина Лучицького є цінним матеріалом, який збагачує дослідників історичними знаннями. Підраховано, що в доробку вченого понад 170 праць: монографій, статей, публікацій документів, доповідей, наукових рецензій. Як громадсько-політичний діяч Іван Васильович проявив себе у якості гласного Золотоніського повітового, Полтавського губернського земства та Київської міської думи. І. В. Лучицький був дійсним членом Історичного товариства Нестора-Літописця, діячем «Київської громади», «Просвіти», товариства сприянню початковій освіті. Найбільшим досягненням його політичної кар'єри стало депутатство у третій Державній думі Російської імперії [15, с. 318–319].

В українській історіографії досить плідно висвітлена наукова та громадсько-політична діяльність В. І. Лучицького. Одна з найгрунтовніших праць – дисертаційне дослідження Н. Логунової [9]. У роботі простежено процес формування та розвитку історика як особистості, становлення його наукових поглядів, основні чинники формування історичного, суспільно-політичного світогляду, педагогічна та видавнича діяльність вченого, проаналізована його робота в громадських і політичних організаціях.

Важливим історичним джерелом з дослідження різноманітних аспектів діяльності вченого є його особовий фонд, який зараз зберігається в Інституті рукопису НБУВ (Ф. 66) [7, с. 328–331]. Проте у попередніх дослідженнях недостатньо вивчене питання бібліотечної діяльності вченого та процес формування його особової книгозбірні.

Досить коротко розглянута історія особової бібліотеки вченого-історика в роботі української дослідниці Р. Кириченко [6].

Велика кількість документів, яка міститься в архівних та друкованих джерелах, дозволяє нам простежити діяльність Івана Васильовича у сфері бібліотечної роботи, а також історичну долю його особової бібліотеки.

Наукова діяльність І. В. Лучицького була тісно пов'язана з його подорожами за кордон. 1872 р. згідно з наказом Міністерства народної освіти вченому оформили відрядження і він виїхав у Францію для роботи в архівах, бібліотеках та наукових установах. Відрядження тривало з перервами два роки [6, с. 57]. Там вчений, збираючи матеріали для дисертації з історії Франції, ознайомився зі специфікою роботи бібліотек та архівів. Саме І. В. Лучицькому серед вітчизняних істориків належить пріоритет в ознайомленні з фондами та станом архівів у Франції (працював у 26 архівах Франції). Значення зібраних І. В. Лучицьким протягом кількох десятиріч історичних джерел в цій європейській країні важко переоцінити. Однак частина його архіву загинула в період Першої світової війни [6, с. 347]. Серед закордонного офіційного листування науковця, яке зараз зберігається в Інституті рукопису НБУВ у Ф. 66, переважають листи з Франції. Вчений підтримував зв'язки з Національною бібліотекою та архівами Франції, з науковими товариствами археології та історії Парижу, Реннським університетом, Товариством археології і статистики департаменту Дром, а також з редакціями наукових французьких журналів, де друкувалися його статті [1]. І. В. Лучицький працював як читач у таких бібліотеках, як Публічна бібліотека в Санкт-Петербурзі та Національна бібліотека в Парижі, та в архівах Парижа, Гренобля, Нима, Монпельє, Тулузи, Монтобана, Ліона [13].

Саме під час закордонних відряджень Іван Васильович не тільки вивчив фонди місцевих бібліотек та методи їх роботи, але й сформував власну бібліотеку з історії Європи. Вона знаходилась у приміщенні на вулиці Левашовській, 22, а потім у великому будинку на Інститутській, 27/6, купленому на гонорари за переклади Марії Вікторівни. За свідченням доньки Лучицького, Ольги Іванівни *, особова бібліотека її батька знаходилась в мезоніні над кабінетом вченого, у високих до стелі шафах, та була захищена від пилу склом. Книги в особовій бібліотеці були розподілені за країнознавчим принципом. На почесному місці була «Енциклопедія, або Тлумачний словник науки, мистецтв й ремесел» (фр. *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*) – французька енциклопедична праця епохи Просвітництва, видана між 1751 та 1772 роками під керівництвом Д. Дідро та Ж. Д'Аламбера. Статті до цієї фундаментальної праці писали провідні мислителі XVIII ст.: Вольтер, Руссо, Монтеск'є та інші.

В особовій бібліотеці Івана Васильовича були повні зібрання праць Вольтера, Д'Аламбера, Ж.-Ж. Руссо та Дідро. Велику кількість фонду становили книги з історії Франції відомих істориків Гізо, Т'єра та інших. Ціла шафа містила документальний масив з історії Німеччини Шлоссера, Молешотта, а також книги з історії Англії – Маколея, були видання з історії Італії, Іспанії та Скандинавських країн.

За спогадами доньки Ольги Іванівни Лучицької, окремим комплексом стояли книги з історії французької комуні, адже у Івана Васильовича було багато друзів серед комунарів, які допомагали йому збирати книги, газети і навіть тарілки із зображенням вуличних та домашніх сцен під час облоги Парижу [18, с. 353]. Майбутній академік Є. В. Тарле писав, що у І. В. Лучицького була велика бібліотека не тільки іспанської історичної літератури, але й першоджерел. Коли Є. В. Тарле довелось писати реферат про барселонську торгівлю, все, що було потрібно, він знайшов у бібліотеці І. В. Лучицького (останній як викладач університету Св. Володимира мав право виписувати потрібні книги через університетську бібліотеку, але враховуючи те, що комплектування бібліотеки університету недостатньо

фінансувалось, вчений купував необхідні книги власним коштом) [16, с. 5].

Крім того, у І. В. Лучицького була ще одна бібліотека, яка знаходилась безпосередньо у нього в кабінеті, так звана підручна або довідкова. Ця бібліотека була сформована, коли у вченого була значна перерва в заняттях французькою історією, і в його науковій діяльності настав один з найцікавіших моментів. Перебуваючи на посаді гласного Золотоніського повітового земства Полтавської губернії та почесного мирового судді Золотоніського повіту, вчений зацікавився вивченням історії землеволодіння Лівобережної України, що було своєрідним відгуком на історичні обставини й події в країні. Задля цього він провів величезну джерелознавчу роботу, а саме звернувся до архівів волосних управлінь, приватних архівів, судових справ, матеріалів Румянцевського опису. Тому в його підручній бібліотеці, за кріслом, де вчений сидів, була бібліотека з аграрних питань (різномовна з багатьма статистичними довідниками). На книги з обох бібліотек було складено каталог на спеціально замовлених картках великого формату. Ольга Іванівна Лучицька допомагала батькові у складанні бібліографічного опису на книги з особової бібліотеки.

Громадсько-політична діяльність вченого теж сприяла бібліотечній роботі. У 1891 р. Київська міська публічна бібліотека (зараз Національна парламентська бібліотека) потрапила у підпорядкування Київській міській думи, де Іван Васильович був гласним (депутатом). Слід зазначити, що вперше його було обрано до міської Думи ще 1879 р. Але найбільш активно займатись думською діяльністю він почав з 1902 р., за рік до виходу на пенсію, коли його в черговий раз обрали до цього органу місцевого самоврядування. У Думі В. І. Лучицький був представником ліберальної опозиції, а також головою Комітету Київської міської публічної бібліотеки (1902–1905 рр.). Протягом цих років В. І. Лучицький на засіданні Київської міської думи неодноразово повідомляв про незадовільний стан приміщень Київської міської публічної бібліотеки. За клопотанням вченого в міській управі було створено спеціальну «будівельну комісію», яка займалася питаннями щодо спорудження нового приміщення для бібліотеки. Крім того, неподалік вестигюлю у Київській публічній бібліотеці знаходилась ще одна самостійна установа – міський архів, своєрідний відділ рукописів при книгозбірні, створений також завдяки прагненням І. В. Лучицького [5, с. 63]. І. В. Лучицький разом з іншими вченими Києва брав участь у складанні систематичного каталогу Київської публічної бібліотеки [9, с. 83], зокрема систематизував книги з ввіреної йому галузі. Саме Іван

Васильович стверджував, що науковий каталог не має практичної цінності без іменного та предметного покажчика [10, арк. 1].

1907 р. в Києві, по вул. Хрещатик, 5, була заснована Київська громадська бібліотека. Її фонди були сформовані за рахунок коштів передплат абонентів, яких було близько двох тисяч. Бібліотека нараховувала 32 тисячі томів документів російською, українською, польською, німецькою, єврейською та французькою мовами. Частина книг потрапила до цієї бібліотеки як дари від інших товариств, які було розформовано з різних причин. З часом виявилось, що витрати бібліотеки перевищували грошові надходження і тому книгозбірня, проіснувавши кілька років, була зачинена. Саме головою правління цієї бібліотеки і був Іван Васильович Лучицький, а очолював бібліотеку Леонід Семенович Лічков, російський статистик та публіцист, батько першого директора Українського геологічного комітету Бориса Леонідовича Лічкова. Після банкрутства Громадської бібліотеки її кредитори – барон Володимир Гінзбург і видавець Рудольф Лубківський, що входили в актив Громадського зібрання, – погодились вибачити належні їм суми боргу за умови, якщо книгозбірня надійде в розпорядження їхнього клубу. Громадські зібрання за рахунок членських внесків викупили бібліотеку і розмістили її у своєму будинку на Володимирській вулиці (тепер там Будинок вчених) [19]. Після обрання Івана Васильовича депутатом державної Думи Російської імперії від міста Києва він тісно співпрацював з Бібліотечною комісією і не раз надсилав їй свої видання [14, арк. 7]. Крім того, вченого-історика часто запрошували на оцінку бібліотек приватних осіб [4, арк. 1–7].

Робота в Київській публічній бібліотеці вплинула на Івана Васильовича, саме їй вчений передав більшу частину своєї особової бібліотеки в 1912 р. (понад 4 000 тисяч видань, переважно з історії, серед яких було чимало раритетів). Основні умови передачі були такі: 1) книги повинні бути розміщені в окремий відділ, що носив би ім'я вченого; 2) дозвіл дарувальнику користуватися книгами [8, с. 72–73]. На жаль, подальші історичні події не дозволили втілити мрії вченого, і його бібліотека тривалий час залишалась недоступною для широкого загалу користувачів.

Інша частина бібліотеки Івана Васильовича була продана бібліотеці Всеукраїнської академії наук (далі ВУАН) в Києві на початку 20-х років ХХ ст. Слід відзначити, що переговори про передачу особової бібліотеки І. В. Лучицького велися ще за життя вченого (і хоча відповідальним за цю роботу було призначено Є. Ківлицького, переговори з Іваном

Васильовичем проводив особисто академік В. І. Вернадський). Особливо представників Бібліотеки цікавили рукописи знищених французьких архівів. Після смерті вченого у 1918 р. переговори про купівлю особової книгозбірні проводились з його дружиною – Марією Вікторівною Лучицькою, яка погодилась продати бібліотеку свого покійного чоловіка разом із своєю власною. Слід відзначити, що Марія Вікторівна була не лише незмінною помічницею та соратницею Івана Васильовича в усіх справах, але й талановитою перекладачкою та видавцем. Ще в юності опанувала чотири іноземні мови і, на прохання чоловіка, почала перекладати потрібні йому праці. Марія Вікторівна переклала з англійської російською мовою «Описову соціологію» Г. Спенсера, «Історичну географію Європи» Е. Фрімена, «Історію розумового розвитку Європи» Дж. Дрепера, з французької – «Історію Франції ХІХ ст.» Л. Грегуара тощо. За редакцією Марії Вікторівни вийшли 22 томи Зібрання творів В. Гюго і 48 томів Е. Золя. Зацікавившись країнами Скандинавії, Марія Вікторівна опанувала норвезьку, датську, шведську мови й першою запропонувала увазі співвітчизників скандинавську наукову та художню літературу. Серед її перекладів були зібрання творів Г. Ібсена. Потрібно відзначити, що Марія Вікторівна теж мала добре укомплектовану бібліотеку класиків усіх європейських країн в оригіналах, зокрема повне зібрання творів Сервантеса, подароване відомим російським соціологом, філософом та революціонером П. Л. Лавровим. У бібліотеці Марії Вікторівни були також твори Корнеля, Расіна, Мольєра, Ламартіна, Шатобріана, Гюго, Золя та інших, з німецьких письменників – Лесинга, Шиллера, Гете, Гофмана, Гейне та ін. Англійська література в бібліотеці Лучицької представлена творами Шекспіра, Карнеля, Байрона, Теккерея та інших, італійська – Д'Аннунціо, Серао, Фогаццаро. Із скандинавських письменників в бібліотеці були твори Леффлер-Каянелло, зокрема її спогади про С. Ковалевську, рукописи романів та п'єси, також твори Ібсена та Б'єрсона. Крім того, значну частину фонду бібліотеки перекладачки становили словники та довідники, серед них шведсько-французький словник, подарований Марії Вікторівні Володимиром Боніфатійовичем Антоновичем [18, с. 353]. У М. Лучицької знаходилась найцінніша частина бібліотеки професора, де були книги з історії Франції та інших держав різними мовами, а також з державного права, економіки та сільського господарства. В особовій бібліотеці були також комплекти вітчизняних урядових та французьких наукових журналів. Проте найціннішими вважались копії матеріалів із французьких архівів,

частина яких на той час вже не існувала. Що стосується книжок самої М. В. Лучицької, то тут були переважно твори скандинавських класиків. Бібліотечний комітет ухвалив рішення про видачу авансу 25 000 карб., а також 10 000 карб. за шафи, де зберігались книги. Крім того, Марія Вікторівна була призначена на посаду експерта з оцінювання книжок. Згідно з архівними документами, що зберігаються в Інституті рукопису НБУВ, бібліотекою ВУАН були придбані з особової бібліотеки В. І. Лучицького книги із загальної історії, зокрема історії Франції, у кількості 2 331 томи [12, арк. 1–2 зв.]. За твердженням доньки Лучицького, до ВУАН була передана бібліотека з аграрних питань та з історії Паризької комуни. Газети були передані в газетний відділ ВУАН, тарілки – в Київський Музей Революції [19, с. 354]. 20 квітня 1921 р. особовій бібліотеці професора В. І. Лучицького і навіть шафам, де зберігались книги, були видані охоронні листи за № 137 [18, арк. 1–2].

На початку 30-х років ХХ ст. частину особової бібліотеки І. В. Лучицького, яка знаходилась у нерозібраному вигляді в стосах Київської публічної бібліотеки (за радянських часів це Київська Центральна Робітничка бібліотека ім. ВКП(б)), разом з унікальними зібраннями В. М. Юзефовича, Д. П. Трощинського було вирішено з ідеологічних міркувань в дусі того часу розпродати іншим бібліотекам та букіністичним магазинам. Всенародна бібліотека України (далі – ВБУ) зацікавилась названими раніше особовими зібраннями, які становили наукову і культурну цінність. Роботою щодо виявлення раритетів та переданням їх до ВБУ займалися Б. І. Зданевич і С. І. Маслов. Обидва авторитетні книгознавці склали проект доповідної записки до Народного комісаріату освіти УРСР, що був на той час у Харкові. Називалась доповідна записка «Про необхідність передачі книжкових колекцій Трощинського, Юзефовича, Лучицького з Київської Центральної Робітничої бібліотеки ім. ВКП(б) до ВБУ». Отже, у 30-х рр. ХХ ст., внаслідок купівлі з фондів бібліотеки ім. ВКП(б) до Бібліотеки академії наук УРСР перейшли колекції Д. та В. Юзефовичів, частина бібліотеки І. В. Лучицького та Д. С. Трощинського [3, с. 161–162].

У 30-ті рр. ХХ ст. обидві частини особової бібліотеки І. В. Лучицького не зберегли своєї цілісності: з ідеологічних міркувань були розпорошені. Процес упорядкування розпочався порівняно недавно. 2003 р. Р. Кириченко досліджувала франкомовні книги, які знаходяться у секторі наукового опрацювання фонду відділу бібліотечних зібрань та історичних

колекцій (далі – відділ) Інституту книгознавства НБУВ [4]. 2014 р. у відділ з обмінно-резервного фонду НБУВ надійшов значний масив документів, серед якого були виявлені книги, що раніше належали І. В. Лучицькому. Власницькі знаки на книгах з бібліотеки вченого прості: шрифтовий екслібрис (штемпель) синього кольору з написом «И. В. Лучицькій» (рис. 1) або автограф-підпис вченого на титульній сторінці книги (рис. 4). Крім того, на корінцях книг подекуди збереглося тиснення з ініціалами вченого «И. Л.» (рис. 2) або шифр книги у вигляді наліпки (рис. 3).



Рис. 1. Шрифтовий екслібрис на книгах з особової бібліотеки І. В. Лучицького



Рис. 2. Тиснення на корінці книги з особової бібліотеки І. В. Лучицького з ініціалами вченого



Рис. 3. Шифр книги з особової бібліотеки І. В. Лучицького у вигляді наліпки

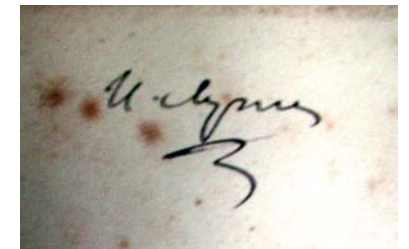


Рис. 4. Автограф І. В. Лучицького на книгах з особової бібліотеки

Більшість із виявлених книг тематично відноситься до історичної науки, філософії, правознавчої або сільськогосподарської тематики.

Книги з історії представлені роботою англійського історика, президента Оксфордського Союзу в 1854–1855 рр. Джорджа Чарльза Бродрика:

Brodrick G. *English Land and English Landlords: An Enquiry into the Origin and Characters of the English Land System, with Proposals for its Reform.* (London – New York), 1881 (зберігся шифр 519). Ще одна книга на історичну тематику з особової бібліотеки І. В. Лучицького – Lafuente Modest. *Historia general de España.* Т. VII–IX (Madrid, 1862) (зберігся шифр 1567) – є фундаментальною працею іспанського історика, журналіста та політичного діяча, засновника політико-сатиричного журналу («*Frau Gerundio*») Модесто Лафуенте-і-Самальоа. Інша книга з бібліотеки вченого, присвячена історії п'яти французьких міст, письменника та історика цієї країни, мандрівника Ернеста Преронта: Prarond, E. *Histoire de cinq villes et de trois cent villages, hameaux et fermes* (Paris, 1861). Книга французького публіциста, памфлетиста, депутата, дипломата, таємного агента та політичного авантюриста часів Французької революції та наполеонівських війн Еммануеля Анрі Луї Олександра де Лонэ, графа д'Антрéга, теж була у складі фонду вченого-історика: Antraigues, Emmanuel. *Mémoire sur les Etats-généraux, leurs droits et la manière de les convoquer* (1788). Цю книгу автор видав після подорожі до Туреччини. Повне зібрання творів французького журналіста та революціонера Каміля Демулена з особової бібліотеки І. В. Лучицького: *Oeuvres de Camille Desmoulins.* Т. 3. (Paris, 1869) теж відноситься до історичної тематики. Ще одна книга з історичної тематики, присвячена історії правління французького короля Чарльза VII: Beaucourt, Gaston Louis Emmanuel du Fresne, marquis de (1833–1902) *Histoire de Charles VII.* Т. 1: *Le Dauphin: 1403–1422* (Paris; 1881).

Цікавою є книга з філософії відомого французького вченого позитивіста, історика, філолога та лексикографа, автора «Словника французької мови» Еміля Літтре: Littré, Émile. *La science au point de vue philosophique* (Paris, 1873) (зберігся шифр 690). На цьому документі є власницький штамп І. В. Лучицького. Ще один примірник з книгозбірні вченого належить науковій спадщині англійського філософа та соціолога, одного із засновників еволюціонізму, ідеї якого користувались великою популярністю в кінці XIX ст., Герберту Спенсеру: Spenser H. *First Principles* (London, 1880).

Книги з сільського господарства в особовій бібліотеці В. І. Лучицького представлені дисертацією італійського політика та державного діяча Сіндея Сонніна, у якій викладено умови життя сицилійських селян Sonnino S. *I Contadini in Sicilia* (Firenze, 1877). Інший документ – Meitzen, A. *Der Boden und der landwirtschaftlichen Verhältnisse des Preußischen Staates.* В. 2. (Berlin,

1868), є другим томом книги «Почвы и сельскохозяйственные условия прусского государства» статиста та економіста, відомого спеціаліста з аграрних питань Августа Майтцена. Інша книга з сільськогосподарської тематики з бібліотеки вченого – праця англійського історика-медієвіста Фредеріка Сібом Seebohm F. *English Village Community* (London, 1883) (зберігся шифр – 499) є його основною працею автора і присвячена аграрній історії середньовічної Англії. У цій книзі Ф. Сібом намагався довести, що сільська община з самого початку носила кріпацький характер. Ця оригінальна праця дозволила віднести автора до істориків, які займалися дослідженням історії економіки. Ще один документ – робота італійського політика та економіста Джасина Стівена: *La proprietà fondiaria e le popolazioni agricole in Lombardia; studj economici di Stefano Jacini* (Milano e Verona, 1856).

Інші книги з особової бібліотеки І. В. Лучицького: *Die Neumark Brandenburg im Jahre 1337 oder Markgraf Ludwig's des Aelteren Neumärkisches Landbuch aus dieser Zeit. Mit einer zum Landbuch gehörigen Karte / Hrsg. und erläutert von G. W. von Raumer* (Berlin, 1837); Berghaus H. *Landbuch der Mark Brandenburg und des Markgrathums Nieder-Lausitz in der Mitte des 19. Jahrhunderts: oder geographisch-historisch-statistische.* Band 2. (Brandenburg, 1855); *Della schiavitù e del servaggio e specialmente dei serviagricoltori, libri III, T. 1.* (Milano, Civelli, 1868).

На частині книжок з особової бібліотеки І. В. Лучицького відсутня печатка, але олівцем, крім скороченого прізвища Лучицького, записано галузь знань, до якої належить документ, та його порядковий номер на полиці. Таких книг знайдено три:

1. Kermes, L. A. *Ausführliche systematische Darstellung der jetzigen Preußischen Staats- und Rechtsverfassung* (Leipzig, 1829) Олівцем написаний шифр «Луч 221 3/ правов.»;

2. Monlezun, J. J., *Histoire de la Gascogne depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours: Tome quatrième, Auch, Brun, 1847.* – 467 p. Напис-шифр «Луч 622 9/ ист.»;

3. Jean-Justin Monlezun, *Histoire de la Gascogne depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours: Tome cinquième, Auch, Brun, 1850 – 492 p.* Напис-шифр «Луч 623 9/ ист.»;

За мовної ознакою в переважній більшості книги з особової бібліотеки І. В. Лучицького були франкомовними виданнями.

Процес реконструкції особової бібліотеки І. В. Лучицького триває. Але

той масив документів з книгозбірні, що виявлено і досліджено, дозволяє зробити висновок, що формування книгозбірні було результатом планомірної і кропіткої роботи колишнього власника. Бібліотека була сформована за фаховими ознаками, тематичний склад фонду був тісно пов'язаний з науковою та громадсько-політичною діяльністю Івана Васильовича. Активна участь в процесі передачі особової бібліотеки В. І. Лучицького до Всенародної бібліотеки України видатних представників української наукової еліти минулого століття (В. І. Вернадського, С. О. Єфремова, Д. І. Багалія) є також підтвердженням наукової цінності особової бібліотеки вченого.

Список використаних джерел

1. Бібліотека Реннского университета Лучицкому [Ивану Васильевичу]. Письмо с благодарностью за присланное сочинение «Крестьянство во Франции в XVIII в. 3 ноября 1911 г. // ІР НБУВ, ф. 66, спр. 329, 2 арк.
2. Всенародна бібліотека до Правління Академії наук. Відчити за 1920 р. Копії рукою С. І. Маслової // ІР НБУВ, ф. 33, спр. 2756, 6 арк.
3. *Дубровіна Л. А., Онищенко О. С.* Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1918-1941. – Київ : НБУВ, 1998. – 335 с.
4. Золотоношская уездная земская управа Лучицкому Ивану Васильевичу. Письма с просьбой осмотреть личную библиотеку Кононович М. Н. для оценки её стоимости и целесообразности приобретения, а также просьба составить список необходимой литературы юридическому отделу земской библиотеки. 20 сентября 1901 – 25 июля 1906 г. // ІР НБУВ, ф. 66, спр. 304-305, 8 арк.
5. Каталог Киевской Городской Публичной Библиотеки, 1866–1903 гг. – Киев : Тип. Т-ва И. Н. Кушнерев и К*, 1904. – 1074 с.
6. *Кириченко Р. С.* Українські вчені кінця XIX – початку XX ст. – бібліотекарі, бібліофіли, творці і хранителі історії України (до проблеми вивчення розпорощених бібліотек В. Антоновича, Ф. Вовка, І. Лучицького) // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – Київ, 2003. – Вип. 11. – С. 331–359.
7. *Клименко І. В.* Лучицький Іван Васильович // Особові архівні фонди Інституту рукопису : путівник. – Київ : НБУВ. – 2002. – 766 с.
8. Літопис Національної парламентської бібліотеки України Ч. 1 : 1866 – лютий 1917 р. / [Гапченко П. Б., Зворський С. Л., Любаренко Л. М., Мاستипан О. О. ; ред. Н. Я. Маслової]. — Київ : НІБУ. — 137 с. : іл., [6] арк. іл.
9. *Логунова Н. А.* Наукова та громадсько-політична діяльність І. В. Лучицького : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06 / Логунова Наталія Анатоліївна. – Київ, 2006. – 205 с.

10. Лучицкий Иван Васильевич [О систематической расстановке книг в библиотеке] [1900 гг. XIX в.] // ІР НБУВ, ф. 66, спр. 49, 2 арк.

11. *Матрос О.* Іван Васильович Лучицький – педагог, просвітник та громадський діяч // *Проблеми підготовки сучасного вчителя.* – 2011. – № 3. – С. 284–289.

12. Переписка Комитета по основанию Всенародной библиотеки с Правлением Украинской Академии наук, библиотеками, частными лицами и др. Организациями по вопросам комплектования библиотеки приобретения книг и приобретения частных коллекций. 24 января 1921 – 19 декабря 1921 г. // Архів НБУВ, оп. 1, спр. 37, 85 арк.

13. *Петров Е.* Исследование И. В. Лучицкого по социальной истории Франции в эпоху религиозных войн // *Научный исторический журнал.* – 1914. – Вып. 2. – № 4. – С. 5.

14. Протокол совещания Государственной Думы /копия/ от 7 февраля 1908 г. по утверждению проекта инструкции Библиотечной комиссии и др. материалы Библиотеки Государственной Думы за 1908–1912 гг. // ІР НБУВ, ф. 66, спр. 250, 7 арк.

15. *Таран Л. В.* Лучицький Іван Васильович // *Енциклопедія історії України* : у 10 т. Т. 6 : Ла – Мі. – Київ: Наукова думка, 2009. – 784 с. : іл.

16. *Тарле Е. В. И. В. Лучицкий* как университетский преподаватель // *Научный исторический журнал.* – 1914. – Вып. 2. – № 4. – С. 1–9.

17. Удостоверения и охранные листы, свидетельствующие о приобретении Всенародной библиотекой частных библиотек» 22 февраля 1919 – 19 ноября 1919 г. // Архів НБУВ, оп. 1, спр. 12, 62 арк.

18. Українознавчі студії та мемуари Івана і Марії Лучицьких (кінець XIX – початок XX ст.) / Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Ін-т всесвітньої історії РАН (м. Москва) ; упорядкув., опрацюв. текстів, вступ. слово, біогр. та бібліогр. матеріали О. О. Новикова ; голова ред. кол. П. С. Сохань. – К. : [б.в.], 2007. – 403 с. – Бібліогр. : с. 374–403.

19. Чтение платное и бесплатное [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.dsnews.ua/politics/vdart2690>. – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2016 р.

UDC 004.65:091 (02):929 Luchytskyi

Tetiana Miaskova,

Ph. D., Senior scientist, Vernadsky National Library of Ukraine

Library activities of Ivan Luchytskyi and historical destiny of his personal library

The article is devoted to historian Ivan Vasyliovych Luchytskyi, who is known

due to his scientific publications about French agriculture. His interest in the library work as well as the thematic structure of his personal book collection is proved to be closely connected with scientific interests and socio-political activities of the scientist. The tracing of provenance of the books in the personal collection of historian are an interesting and necessary element of given article, which allow further retrieval of documents from Ivan Luchytskyi library in different stacks of Ukraine.

Keywords: Ivan Luchytskyi, personal library, historical and bibliographic reconstruction.

УДК 004.65:091 (02):929 Лучицкий И. В.

Татьяна Мяскова,

канд. ист. наук, старш. науч. сотрудник
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

**Библиотечная деятельность Ивана Васильевича Лучицкого
и историческая судьба его личной библиотеки**

Статья посвящена ученому-историку, известному благодаря своим научным исследованиям сельского хозяйства Франции, Ивану Васильевичу Лучицкому. В данной работе доказано, что увлечение библиотечной работой, а также формирование личного книжного собрания ученого, было тесно связано с его научными интересами и общественно-политической деятельностью. Интересным и нужным элементом исследования являются провенансы на книгах из личного собрания ученого, которые дают возможность дальнейшего поиска документов из библиотеки в различных книгохранилищах Украины.

Ключевые слова: Иван Васильевич Лучицкий, личная библиотека, историко-книговедческая реконструкция.

УДК 94[(71)+(=161.2)]"1918–1939"(093)

Олеся Дзира,

аспірантка, мол. наук. співробітник
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

**ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ
(1918–1939 рр.)**

У статті зібрано і класифіковано сукупність джерел з політичної, суспільної, економічної, духовної, побутової сфер життя та діяльності українців у діаспорі Канади в міжвоєнний період. Визначено інформаційний потенціал та значущість представлених в джерелах фактів для дослідників.

Ключові слова: джерельна база дослідження, архівні і опубліковані документи, історія української діаспори Канади, друга хвиля еміграції українців.

Поза Україною, за різними підрахунками, проживає близько 20 млн осіб українського походження, їх кількість у Канаді становить більше одного мільйона і є високим відсотком від загальної чисельності населення держави загалом. Українська діаспора в Канаді друга за чисельністю після Росії та продовжує збільшуватись, тому дослідження її історії залишається актуальним. Хронологічні рамки роботи охоплюють 1918–1939 рр. і відповідають другому етапу еміграції українців до Канади.

Джерельна база з історії української діаспори Канади міжвоєнного періоду представлена великим масивом матеріалів, які необхідно опрацювати і систематизувати. Актуальність теми обумовлюється перш за все наявністю значної кількості неопублікованих архівних джерел, що стосуються історії української діаспори Канади 1918–1939 рр. Також частина вже виданих джерел потребує класифікації й детальнішого дослідження істориками їхньої інформації. Підбір і опис низки джерел з історії всіх етапів української еміграції до Канади були виконані В. Макарком у роботі «Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади» [1]. Частина з опрацьованих ним джерел стосується міжвоєнної імміграції українців у Канаді. Розробленням питання другої хвилі еміграції українців із земель, що були у складі Польщі, займався С. Качараба. У його праці «Еміграція з Західної України (1919–1939)» [2] є